

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,
член-кореспондент НАН України;

Андрій МАРТИНОВ,
доктор історичних наук, професор,
Інститут історії України НАН України

СТАВЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПАРТНЕРІВ ДО СУБ'ЄКТНОСТІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті йдеться про ставлення міжнародних партнерів до незалежності України, спроби зовнішнього впливу на формування української еліти, ставлення РФ до суб'єктності України. Автори аналізують також проблему суб'єктності в контексті українсько-білоруських, українсько-словацьких, українсько-молдовських, українсько-польських, українсько-угорських українсько-румунських відносин, ставлення до суб'єктності України з боку полюсів сили – США та Китаю, а також специфіку суб'єктності України у відносинах з ЄС. Автори стверджують, що для адекватного розуміння суб'єктності необхідно враховувати комплекс економічних, політичних, соціокультурних аспектів процесу глобалізації. Перші два десятиліття ХХІ століття зафіксували стратегічні проблеми, спільні для всіх націй: кліматичні зміни, диспропорції технологічного розвитку, демографічні й продовольчі проблеми. Під дією зазначених чинників змінюються правила гри на міжнародній арені. Додаткові виклики для суб'єктності України створює імплементація закону про відкриття внутрішнього ринку обігу земель сільськогосподарського призначення. З погляду національної продовольчої безпеки неприйнятним є сценарій монополізування ринку обігу земель транснаціональним капіталом та її експлуатація не в національних інтересах. Щоби відновити повну суб'єктність, треба попередньо досягнути національного консенсусу щодо стратегії розвитку. Наголошено, що час після пандемії коронавірусу – найкращий із погляду переосмислення й реальної адаптації до нового світу. Суб'єктність і статус національної держави тепер залежатиме від її власної спроможності й реальної політики, а не імітації життя за допомогою ідеологічних міфів.

Ключові слова: суб'єктність України, стратегічні проблеми, євроінтеграція, міжнародна арена.

Загальноконцептуальні міркування

Адекватне концептуальне розуміння проблеми суб'єктності можливе лише з урахуванням особливостей складного комплексу економічних, політичних, соціокультурних аспектів розвитку процесу глобалізації. Перші два десятиліття XXI століття висвітлили стратегічні проблеми, спільні для всіх націй: кліматичні зміни, диспропорції технологічного розвитку й пов'язані з ними ризики, утрата суб'єктності міжнародних організацій системи ООН, демографічні й продовольчі проблеми, дефіцит питної води, поширення гібридних війн різної інтенсивності. Зазначені чинники змінюють правила гри на міжнародній арені. До початку пандемії коронавірусу навесні 2020 року ми мали «консенсус світових еліт» щодо легітимної частки суб'єктності (як природного права кожної нації самостійно обирати свою історичну долю – концепція «батьків-засновників» США Т. Джефферсона, Б. Франкліна). Тенденція розвитку процесу ліберальної глобалізації, здавалося, вела до ідеалу «вічного миру» за І. Кантом у форматі «планетарного режиму» з космополітичним «громадянством». Концептуальним утіленням цієї ідеї можна вважати тезу про глобальну перемогу лібералізму над авторитаризмом і тоталітаризмом (Ф. Фукуяма), щоправда, з ексцесами періодичного «зіткнення цивілізацій» (С. Гантінгтон). Єдиними справжніми суб'єктами такого сценарію історичного розвитку є особи зі списку ста найбагатших людей планети за версією ділового видання «Forbes». Причому статки «найбідніших» із цих «суб'єктів» у багато разів перевищують валовий внутрішній продукт «пересічних» країн світу. Наслідком цього є фактичний поділ світової капіталістичної системи на «центр», «напівпериферію» і «периферію» (за І. Валлерстайном) відповідно до різних характеристик ступеня суб'єктності країн, які належать до різних ієрархічних рівнів цієї структури світової системи.

Світова система, у якій перебуває незалежна Україна, стрімко змінюється. За період 1991–2020 рр. помітної трансформації зазнав процес глобалізації. Відразу після розпаду СРСР запанувала гегемонія США як світового лідера. Однак упродовж 2003–2017 рр. Штати витратили на демократизацію країн Близького Сходу майже трильйон доларів. Перенапруга сил, виведення за кордон, у країни з дешевою робочою силою, виробництва транснаціональних корпорацій, криза лідерства змінили вектор суспільного розвитку. У XXI столітті США ввійшли вже в стані запеклої конкуренції з Китаєм. Причём американсько-китайські відносини стали асиметричними в торговельно-економічному вимірі на користь Пекіна й асиметричними у військово-політичній сфері на користь Вашингтона. Отже, ліберальний етап глобалізації, якому були властиві розмивання національного суверенітету, перетворення транснаціональних корпорацій на головних суб'єктів економічного зростання, поглиблення диспропор-

цій у рівні життя між найбагатшими й найбіднішими країнами світу, дав можливість Китаю отримати максимальні прибутки й стати «глобальною фабрикою». Більшість постіндустріальної економіки було зосереджено в США й країнах-лідерах ЄС. Однак унаслідок цього на території США утворився «іржавий пояс» штатів, які деіндустріювалися, та не знайшли собі нового місця в постмодерному глобальному розподілі праці. Соціально-політичні вподобання жителів цих штатів створили передумови для перемоги Д. Трампа на президентських виборах у листопаді 2016 року.

Початкове ставлення міжнародних партнерів до незалежності України

Проголошення незалежності України закріпило перемогу колективного Заходу над СРСР у холодній війні. В однополярній системі міжнародних відносин Україна є складником системи стримування реваншистських амбіцій Росії. У цьому контексті незалежність України сприймали її найближчі західні сусіди – Польща, Чехо-Словаччина (згодом Словаччина та Чехія), Румунія, Угорщина. Для посткомуністичних країн Центральної та Південно-Східної Європи незалежна Україна відокремлювала їх од Росії та забезпечувала умови стабільності для суспільно-економічних змін, необхідних для інтеграції до Євросоюзу й НАТО. До того ж прикметною рисою періоду становлення двосторонніх відносин України з державами цього регіону був довірливий, хоча подекуди й гострий, політичний діалог вищого національного істеблішменту та формування інституційно-нормативного каркасу взаємовідносин у 1990–1999 рр.; ознакою наступного періоду (2000–2013 рр. – актуалізація євроінтеграційного та євроатлантичного порядку денного діалогу, а у 2014–2020 рр. – підтримка територіальної цілісності України з боку країн регіону й солідаризація з міжнародними організаціями з питання політики щодо російсько-українського збройного конфлікту.

Відповідним у 1990-х – на початку 2000-х років було ставлення США до України. Суб'єктність України тоді забезпечували через багатовекторний зовнішньополітичний курс. Водночас рівновіддаленість і рівнонаближеність до США та РФ відповідно надавали майданчик для зовнішньополітичного маневру, проте це лишало Україну в стратегічній «сірій зоні» між Заходом і Сходом, яку розглядали радше як транзитний міст, ніж буферну зону. Однак дієвість такої політики обумовлено мирним станом міжнародних відносин. Що далі погіршувалися відносини між США й РФ, то меншою ставала дієвість багатовекторного курсу. Росія сповідує стратегію «реінтеграції» України до своєї сфери впливу з метою вибудувати новий євразійський простір і підтримати власну суб'єктність як у відносинах зі США, так і з Китаєм. Упродовж 1991–2003 рр. тривав процес змінювання природи суб'єктності західних і східних сусідів України.

Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія здобули статус асоціації, що означало підготовку до вступу в ЄС і НАТО. За президентства Б. Єльцина (1991–1999) РФ пережила два періоди суб'єктності. До 1996 р. домінувала ліберальна частина російської еліти, яка сподівалася на включення Росії до Західної цивілізації на умовах спільних зусиль зі стримування Китаю. Однак розпочата в 1994 р. Перша чеченська війна охолодила відносини РФ із колективним Заходом. Одночасно було підведено ризику під спробами зближення Росії і Заходу. Прихід у 2000 р. до влади В. Путіна призвів до відновлення вертикалі федеральної влади (створення федеральних округів, підпорядкованих президентові, скасування прямих виборів керівників виконавчої влади суб'єктів федерації) та реінкарнації реваншистської суб'єктності РФ на міжнародній арені. Поворотним моментом у цьому процесі стала Помаранчева революція в Україні 2004 року. Відтоді зовнішньополітичну стратегію РФ спрямовано на перегляд результатів поразки СРСР у холодній війні й формування багатополлярної системи міжнародних відносин, за якої РФ матиме суб'єктний статус одного з полюсів сили. Головним питанням у цьому процесі стала «реінтеграція» України.

Спроби зовнішнього впливу на формування української еліти

Політологія стверджує, що якість суб'єктності держави залежить од спроможності політичної, економічної, культурної еліти забезпечити сприятливі умови суспільно-історичного розвитку. Критеріями суб'єктності є включення національної економіки в міжнародний розподіл праці на самодостатніх умовах (із відтворенням продуктивних сил, забезпеченням науково-технічних інновацій в економіці й політиці, функціонуванням політичної системи країни на засадах консолідованої політичної нації тощо). Однак президентська виборча кампанія 2004 р. спровокувала з міркувань політичної технології поділ українського суспільства на «прозахідний» Захід і «проросійський» Схід. Кремль фактично взяв на озброєння ідеї «консервативного євразійства», орієнтовані на поетапну територіальну деконструкцію України. Було обрано політику плекання «проросійської» політичної та економічної еліти в Україні. Однак тоді більшість суб'єктів великого капіталу в Україні, опираючись на свої стратегічні інтереси, убачала перспективу в європейській, а не євразійській інтеграції (забезпечення прозорих прав власності, верховенство права, демократичні політичні процедури). За президентства В. Ющенка (2005–2010 рр.) Росія заходила створювати інфраструктуру та ресурсну базу, які мали забезпечити перехоплення стратегічного вектора цивілізаційного вибору України з європейського на євразійський. В ідеологічному сенсі РФ цілеспрямовано провадила політику дискредитації проукраїнської еліти й прозахідного зовнішньополітичного курсу України.

Президентство В. Януковича (2010 – початок 2014 рр.) мало забезпечити зміну стратегічного напрямку України на протилежний – від Європейського Союзу до Євразійського економічного союзу. Цей час став іспитом на спроможність політичних, економічних та культурних українських еліт захистити національну суб'єктність і територіальну цілісність. Важливу роль у цьому процесі відіграли неурядові громадські організації, які стали ядром громадянського суспільства. Тут було виявлено переваги західної стратегії над російською. Колективний Захід із 1991 р. було орієнтовано на грантову підтримку народжуваних структур громадянського суспільства в незалежній Україні. Росія до 2004 р. рівнялася на офіційні зв'язки з політичними й економічними елітами України замість створення орієнтованих на РФ неурядових організацій.

Після 2004 р. цей курс Росії було змінено на прямі зв'язки з місцевими елітами в південно-східних областях України й субсидіювання інститутів та організацій «руського мира», чия діяльність спрямовано на цивілізаційний розкол українського суспільства й перешкоджання формуванню єдиної української політичної нації. Хиби цієї російської стратегії виявили себе під час Революції гідності, а надто – анексії Криму й гібридної війни на Донбасі. Зокрема, проект «Новоросія» міг дістати підтримку хіба в пострадянського кластера українського суспільства, який за критерієм ідентичності самоізолювався від української політичної нації. Станом на початок 2020 р. Кремль де-факто обрав стратегію «замороження» конфлікту на Донбасі, політику «доконаних фактів» щодо визнання анексії Криму (стимулювання відвідувань півострова маргінальними представникам європейського політикуму, яких РФ обдаровувала субсидіями; спроби створення в Криму офшорної зони – хоча цей проект суперечить військовій стратегії РФ, спрямованій на перетворення Криму на «російський авіаносець, що не тоне»). Також гібридна війна РФ проти України обмежила суб'єктність України в питанні вступу до НАТО (підставою на перешкоді цьому може стати неврегульований «збройний конфлікт» у країні, яка претендує на вступ у Північноатлантичний альянс, перебування іноземних військ і баз на її території).

Внутрішньополітичною проблемою України є неефективна робота соціальних ліфтів, які мають забезпечувати відтворення й спадковість політики національної еліти. Фактично не працює партійно-ідеологічний механізм політичної соціалізації національної еліти. Дискредитованими видаються «класичні» ліберально-консервативні, національно-демократичні, соціал-демократичні партійні проекти. За два десятиліття XXI століття зникла суб'єктність лівого руху, який так і не спромігся переорієнтуватися на європейські соціал-демократичні цінності свободи, народовладдя, солідарності. Проти «праворадикальних націоналістичних угруповань» із боку РФ ведуть перма-

нентну інформаційну війну, спрямовану на обмеження їхнього електорального потенціалу. Зазначені тенденції перешкоджають формуванню функціонально спроможного корпусу національної політичної еліти з повноцінним різновекторним ідеологічним спектром, орієнтованим не на фізичне нищення одне одного, а на створення цивілізованих правил політичної діяльності владної еліти й контреліти, здатної ефективно контролювати владу та за результатами виборів змінювати її без революцій і політичних катастроф. Тому без повноцінної внутрішньополітичної суб'єктності неможливо по-справжньому забезпечити суб'єктності зовнішньополітичної. Криза ліберальної моделі глобалізації внаслідок пандемії коронавірусу актуалізує проблему реанімування структур національної державності. Нагальною є потреба очищення влади від іноземних агентів впливу, незалежно від їхньої «прозахідної» чи «проросійської» орієнтації. Повноцінне відновлення суб'єктності України має забезпечувати інтелектуально якісна національна еліта.

Ставлення РФ до суб'єктності України

Російська Федерація визнала незалежність України поміж перших держав світу 5 грудня 1991 року. Однак після цього Б. Єльцин був схильний до створення нового формату домінування Росії на пострадянському просторі. Критичне значення для цього мала Україна. Ба більше, серед російського політичного істеблішменту було чимало таких, хто вважав незалежність і суб'єктність України «непорозумінням», «випадковим і тимчасовим явищем». Досить згадати претензії прокомуністичної та націонал-патріотичної частин Державної думи РФ щодо російського статусу міста Севастополя, які після протесту України 20 липня 1993 року Рада Безпеки ООН визнала нелегітимними. Загалом упродовж 1991–1994 рр. Україна й Росія намагалися розв'язати питання, які виникли у двосторонніх відносинах унаслідок розпаду СРСР. Поміж цих проблем виокремлюють нові економічні відносини, зміну параметрів торгівлі (насамперед енергетичними ресурсами). Однак найгострішою була проблема поділу Чорноморського флоту та визначення статусу Севастополя й Криму. За результатами переговорів щодо вивезення з України ядерної зброї колишнього СРСР у листопаді 1994 року Росія вимушено погодилася на роль гарантки безпеки, недоторканності й територіальної цілісності України. Щоправда, цих зобов'язань, зафіксованих у Будапештському меморандумі від 5 грудня 1994 року, не було формалізовано, вони не мали міжнародно-правової юрисдикції. Лише після ухвалення 28 червня 1996 року Конституції України, яка закріпила автономний статус Криму й відтермінувала розв'язання питань євроатлантичного співробітництва, у серпні 1996 року було розпочато переговори щодо демаркації російсько-українського державного кордону. Нарешті, лише 31 травня 1997 року було підписано Договір

про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією, у якому зафіксовано угоду про російську оренду бази Чорноморського флоту в Севастополі на 20 років. Це положення було головним запобіжником, який Росія заклала в процес вступу України до НАТО. Розрахунки України за російський газ відтоді залежали від ціни за оренду бази. Сторони зобов'язувалися незабаром розв'язати питання демаркації кордону. 12 лютого 2001 року в тодішньому Дніпропетровську президенти України та Росії – Л. Кучма й В. Путін відповідно – досягли домовленостей про поглиблення «стратегічного партнерства». Україна дістала запрошення до Єдиного економічного простору. У липні 2002 року було висунуто ідею створення газотранспортного консорціуму. Та в жовтні 2003 року сталася чергова криза у двосторонніх відносинах, пов'язана з побудовою дамби від Краснодарського краю Росії до острова Тузла в Азовському морі, що зірвало процес приєднання України до ЄЄП.

У листопаді-грудні 2004 року російське керівництво, яке активно втручалось в хід президентських виборів в Україні, не сприйняло Помаранчевої революції та спроб переорієнтувати зовнішню політику України на держави ЄС і НАТО. Зокрема, 1 квітня 2008 року в Державній думі Російської Федерації було проведено слухання, присвячені змінам до «великого» українсько-російського договору 1997 р. Російські політики-шовіністи «попереджали», що вступ України до НАТО спричинить розкол країни на Захід і Схід. Додаткового напруження додав виступ у Севастополі 11 травня 2008 року мера Москви Ю. Лужкова, який укотре заявив, що «М. Хрущов не передавав Севастополь разом із Кримом Україні». 4 червня 2008 року Державна дума Російської Федерації оприлюднила заяву щодо недружньої політики України. Було рекомендовано розірвати Договір про дружбу й співробітництво з Україною в разі її приєднання до плану набування членства в НАТО. Як наслідок, через невдоволення Росії заявкою про приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ), яку українське керівництво подало в січні 2008 року, заблокували Франція та Німеччина на саміті Альянсу в Бухаресті у квітні 2008 року.

Поліпшення українсько-російських відносин не відбулося й після «перемоги» в травні 2008 року на президентських виборах у РФ Д. Медведева. 6 червня 2008 року в Санкт-Петербурзі Президент України В. Ющенко провів першу робочу зустріч із новим російським главою держави. Обговорювали проблеми вступу України до НАТО, Голодомор 1932–1933 рр. З обох цих питань керівництво Росії посіло неконструктивну позицію, заперечуючи їхню українську інтерпретацію.

Новий виток загострення напруження в українсько-російських відносинах настав після того, як Президент України В. Ющенко, який разом із колегами з Польщі й країн Балтії здійснив 12 серпня 2008 року візит

солідарності в Тбілісі, засудив дії Росії в Абхазії та Південній Осетії, а наступного дня підписав Указ про порядок сповіщення українських компетентних органів щодо переміщення російського ЧФ. МЗС України, зі свого боку, засудило рішення Д. Медведєва визнати незалежність Абхазії та Південної Осетії. У січні 2006-го та в січні 2009 року двосторонні відносини зазнали також випробування «газовими війнами». 19 січня 2009 року було підписано суперечливу газову угоду, яка поставила українську економіку на коліна. Скоротився обсяг двосторонньої торгівлі. Напруженими були й українсько-російські зв'язки в гуманітарній сфері.

Додатковим фронтом українсько-російського протистояння став вступ України в травні 2008 року до Світової організації торгівлі (СОТ). Звичайно, попри зобов'язання Росії відповідно до положень Договору про дружбу 1997 р. відмовитися від методів економічного шантажу України, Кремль регулярно застосовував ці інструменти тиску. І крім того, удари він наносив по критично важливих для стану економіки України галузях – металургії, хімії, військово-промислового комплексу, сільському господарству.

21 квітня 2010 року в Харкові російський і український президенти Д. Медведєв і В. Янукович підписали не менш суперечливу угоду про продовження до 2042 р. строку оренди кримських баз російського Чорноморського флоту, що обурило демократичну спільноту України. Попри повернення українсько-російських відносин до ідей стратегічного партнерства, сторонам у 2011 р. не вдалося погодити питання поділу морського шельфу, визначення статусу Керченської протоки й інші проблеми двосторонніх відносин. Зокрема, у березні 2011 року Російська Федерація зажадала від України конкретних дій, спрямованих на вступ до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном. Однак, як членкиня СОТ, Україна не мала для цього правових підстав.

Нарешті, категорично не сприйняло російське керівництво й Революцію Гідності в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр., анексувавши Крим, розгорнувши війну на Сході України й продемонструвавши вчергове своє ставлення до української суб'єктності й міжнародного права. Розв'язавши війну проти України та навіть повністю не окупувавши її територію, РФ намагається змусити Європу й світ визнати, що «безпеки без участі Росії не може бути». Водночас, як зауважують аналітики Королівського інституту міжнародних справ Великої Британії, «війна в Україні – це, крім іншого, результат політики потурання, яку Захід провадив щодо Росії. Захід вважає колишні радянські республіки повністю суверенними країнами. Тому прагнення В. Путіна відновити російське панування в державах, які були в минулому підвладні їй, – «суть російського виклику для Європи». А знаний російський історик і опозиційний політик А. Зубов

переконаний, що саме п'ятий український президент П. Порошенко врятував Україну після 2014 року: «Якби не його політика, цілком імовірно, що України взагалі не було б такої, якою вона є. Вона була б частиною путінського миру».

Початок 2020-го позначили спроби В. Путіна внести зміни до конституції РФ редакції 1993 р., щоби забезпечити поновлення власної влади. Однак пандемія зірвала запланований на 12 квітня 2020 року референдум із цього питання, його формально провели пізніше. Також пандемія де-факто зупинила світову економіку, що спровокувало безпрецедентне падіння цін на нафту й газ. Російський бюджет 2020 р. складала з урахування ціни бареля нафти не нижчої за 42 долара. За фактом собівартість видобутку нафти в Росії поки що вища за ринкову ціну на нафту. Оскільки ціна тисячі кубометрів газу на енергетичній біржі «прив'язана» до ціни нафти, можна очікувати на внутрішньополітичні проблеми в РФ. За цих обставин Кремль, найпевніше, обере гібридну стратегію щодо суб'єктності України. Вона полягає в усебічній дискредитації України в міжнародному інформаційному просторі, формуванні образу України як «failed state», здешевленні для РФ вартості конфлікту на Донбасі шляхом його «замороження» й продовженні політики економічного виснаження України, спрямованої на політичне відродження «проросійських» сегментів української економічної та політичної еліт. Не можна теж відкидати «аварійного сценарію» хаотизації внутрішньополітичного процесу в РФ і переходу до відчайдушного силового тиску на Україну.

Українсько-білоруські суб'єктні відмінності

Поворотним у розвитку внутрішньополітичних процесів України та Білорусі можна вважати 1996 рік. Тоді Білорусь утворила союзну державу з РФ, домігшись економічних преференцій в обмін на задоволення ностальгічних емоцій російської еліти за союзом. Натомість у російсько-українських відносинах у 1990-х рр. РФ реалізовувала політику різнорівневого затягування України до російської сфери впливу з урахуванням неготовності української еліти до втрати суб'єктності в складі союзнної держави. Білоруський варіант розвитку відносин із РФ коштував Мінську репутації «останньої диктатури в Європі» та політики санкцій проти Білорусі з боку ЄС. Кремль намагався створити з Білорусі «вітрину» успішної євразійської інтеграції. Але значна частина російського олігархату плекала проєкт повного поглинання білоруської економіки, що перманентно драгує Президента Республіки Білорусь О. Лукашенка.

Події 2013–2014 рр. стали часом істини для Мінська. Білорусь заперечувала проти можливості використання її території для російської військової агресії проти України. На паузу було поставлено більшість «союзних» про-

ектів: формування монетарного російсько-білоруського союзу, створення на території Білорусі постійної російської бази протиракетної оборони, забезпечення функціонування спільних політичних структур союзної держави тощо. Посиленню напруження між Мінськом і Москвою сприяла пандемія. Намагаючись порятувати національну економіку в рік президентських виборів, О. Лукашенко відмовився запроваджувати в Білорусі карантин. Проведення 9 травня параду перемоги в Мінську, коли аналогічне дійство, ідеологічно важливе для В. Путіна, було скасовано в Москві, засвідчило порушення політичних механізмів знаходження консенсусу в білорусько-російських відносинах. Однак позапарламентська білоруська опозиція вважає Росію головною гаранткою збереження панування О. Лукашенка. Водночас Президент Республіки Білорусь стурбований виявами солідарності між «радикальними білоруськими й українськими націоналістами», небезпечними з огляду на прогнозований транзит влади, адже на 9 серпня 2020 року в Білорусі було заплановано президентські вибори. Утім транзит не відбувся, навіть попри те, що з перших днів виборчої кампанії по країні спалахували масові протести проти О. Лукашенка. За офіційними даними білоруської ЦВК, він одержав переконливу перемогу – 81,1% голосів усіх виборців. На думку лідерів і політичних оглядачів країн Заходу, президентські вибори в Білорусі, із численними арештами й застосуванням сили до мирних демонстрантів, які заперечували офіційні результати, не відповідали демократичним стандартам. Не визнали офіційного вердикту й у виборчому штабі основної опозиційної кандидатки на посаду Президента Республіки Білорусь С. Тихановської. Внутрішньополітичною дестабілізацією в сусідній країні цілком здатна скористатися РФ, що, імовірно, призведе до перетворення території Білорусі на ще один фронт гібридної війни проти України. «М'який» сценарій передбачає прихід до влади в Мінську «компромісної» для РФ і Заходу особи, якщо таку буде знайдено. У межах «жорсткого» сценарію не відкидають можливої внутрішньополітичної дестабілізації в Росії та перетворення території Білорусі на ще один фронт гібридної війни проти України.

Українсько-молдовські спроби пошуку суб'єктності

Проти Молдови російські гібридні геополітичні стратегії було застосовано раніше, ніж проти України. Щоби запобігти поглинанню Молдови, яке могла здійснити сусідня Румунія (після грудневої революції 1989 р. ідеї створення «Великої Румунії» набули популярності в Бухаресті), Кремль розіграв карту самовизначення Придністровського регіону Молдови з інтернаціональним (молдовським, українським і російськомовним) складом населення й підприємствами радянського військово-промислового комплексу (на території населеного пункту Ковбасна розташовано найбільший

у Європі склад боєприпасів різних типів і калібрів, який неможливо безпечно вивезти в Росію). РФ упроваджувала ідею «федералізації» Молдови шляхом підтримки «Придністровської молдовської республіки» та проголошенням «Гагаузької республіки». Закріпленню «федералізації» Молдови мав сприяти «план Козака», спрямований на фактичне визнання з боку Молдови конфедеративних зв'язків із Придністров'ям. Російський проект «Новоросія» мав забезпечити сухопутний зв'язок не тільки з Кримом, а й із Придністров'ям. У цьому сенсі повноцінна суб'єктність України є гарантією незалежності Молдови. Ситуацію ускладнює фактичний розкол на «проєвропейську» і «проросійську» частини молдовської еліти. Усунення від влади у 2019 р. головного молдовського олігарха І. Плахотнюка було забезпечено завдяки тактичному компромісові між РФ і США. Однак два сегменти молдовської еліти не досягли національного консенсусу щодо вектора інтеграції Молдови в ЄС або Євразійський союз.

Українсько-польські колізії навколо суб'єктності

Після вступу 1 травня 2004 року до Європейського Союзу Республіка Польща де-факто повернулася до прометеїзму 1920–1930-х років, щоправда, осучасненого. Тоді Ю. Пілсудський наголошував, що незалежність України є гарантією незалежності Польщі, а поширення європейських демократичних цінностей поміж народів СРСР – це передумова для польської безпеки. Звичайно, за нових історичних умов, коли Польща стала членкинею ЄС і НАТО, гостроту проблем безпеки нейтралізували гарантії передусім од Організації Північноатлантичного договору й США. Адже Польща в Євросоюзі перетворилася на другу (за значенням) після Великої Британії стратегічну партнерку Штатів. Вашингтон також підтримував амбіції Варшави, спрямовані на «стримування» Росії та просування демократичних цінностей у країнах «нової» Східної Європи (Білорусь, Молдова, Україна). Східний кордон Польщі перетворився на кордон ЄС і НАТО. Але цей новий статус не змінив важливості національної польської відповідальності за власну безпеку. Адже східний периметр цього кордону має «гарячі точки»: Калінінградську область РФ, разом із проблемою «Сувалкського коридору», Союзнуну державу Росії та Білорусі. Тому не дивно, що Польща за підтримки Швеції після розширення ЄС у 2004 і 2007 роках ініціювала перегляд стратегії східноєвропейської політики Європейського Союзу.

Нагадаємо, що ЄС у форматі спільної зовнішньої політики на початку XXI століття розробляв «політику сусідства». Стратегічно «політика сусідства» мала гарантувати безпечний периметр східноєвропейського й середземноморського кордону Євросоюзу. Спробою зміцнення останнього була ініціатива щодо створення Середземноморського союзу, яку 2007 р. висунув Президент Франції Н. Саркозі. Реагуючи на цю ініціативу, польська

дипломатія запропонувала звернути увагу на східноєвропейські країни. Адаже в «політиці сусідства» постала суттєва суперечність. З одного боку, установчі договори Євросоюзу констатували право будь-якої європейської демократичної держави претендувати на вступ до ЄС. Цим правом намагається скористатися навіть Туреччина – членкиня НАТО, що має невеликий клаптик землі з європейського боку Стамбула. Туреччину геополітично вважають євроатлантичною державою, і вона може претендувати принаймні на переговори про вступ до Євросоюзу. З іншого боку, автоматичне додавання Білорусі, Молдови, України до кола країн-учасниць «політики європейського сусідства» не виділяє ці країни як саме європейських сусідок ЄС, які мають бодай юридичне право на вступ до Євросоюзу – звичайно, за умов виконання відповідних критеріїв набуття членства. Тож у 2008 р. Польща й Швеція висунули ідею проекту «Східного партнерства» ЄС, яку підтримали країни Балтії. Ідея набула практичного змісту в травні 2009-го, коли на Празькому саміті з ЄС з одного боку, а Білоруссю, Молдовою, Україною та кавказькими країнами – Азербайджан, Вірменія, Грузія – з іншого було офіційно започатковано програму «Східного партнерства». Російська дипломатія побачила в цьому проекті повернення ЄС до політики стримування шляхом створення «санітарного кордону».

Відтоді гостроту російсько-польського протистояння обумовлювала запекла суперечка щодо збереження російського контролю в Східній Європі. Упродовж 2010–2013 рр. Росія фактично готувалася до нової стадії гібридної війни. Польща послідовно звертала увагу партнерів із ЄС на таку гібридну російську стратегію. Її складниками стали: зміцнення російської військової присутності в Калінінградській області, докладання системних зусиль, спрямованих на поглиблення суперечностей між країнами-членкинями ЄС і НАТО, підготовка до «федералізації» зв'язків із Білоруссю й дестабілізації України, Грузії та Молдови. Найпослідовніше російська дипломатія розігрувала карту німецько-польських суперечностей, зокрема щодо побудови другої черги газопроводу «Північний потік». Крім того, російська дипломатія і далі грає на німецько-польських диспутах щодо країн Східної Європи. Кремль постійно наголошує, що Вашингтон нібито надав Варшаві «монопольне» право бути представницею євроатлантичної спільноти в Східній Європі, спричинивши цим непорозуміння між Варшавою та Берліном. Саме тому досі так і не сформовано чіткої стратегії Євросоюзу щодо країн Східної Європи. Однак, попри зусилля польської дипломатії, до 2013 р. не вдалося нейтралізувати стратегію провідних країн ЄС (Німеччини та Франції), спрямовану на поєднання технологій Євросоюзу з російськими ресурсами. Унаслідок такого порядку пріоритетів Берліна й Парижа де-факто було заморожено започаткований на початку 1990-х рр. формат взаємодії у «Ваймарському трикутнику» – Польща, Німеччина, Франція.

Наприкінці 2013-го – упродовж 2014 року, коли РФ утілила свою гібридну війну проти України в анексії Криму й агресії на Донбасі, Польща ініціювала прискорення підписання угод ЄС з Україною – про асоціацію та щодо зони вільної торгівлі. Після їх укладання змінився статус країн-учасниць «Східного партнерства» з погляду досягнутого рівня співпраці з ЄС. Однак інші країни-учасниці «Східного партнерства» – Азербайджан і Вірменія – тоді ще не стали асоційованими партнерами ЄС. Крім того, дипломатія Євросоюзу так і не долучилася активно, наприклад, у форматі за межами ОБСЄ і НАТО, до спроб урегулювання конфліктів в Абхазії та Південній Осетії, Придністров'ї, Нагірному Карабаху. Ба більше, німецька й французька дипломатія, з огляду на російську «алергію» на Польщу, вилучили польську дипломатію з так званого Мінського мирного процесу щодо врегулювання конфлікту на Донбасі.

У травні 2019 року програмі «Східне партнерство» виповнилося десять років. Якщо оцінювати її досягнення за максимально оптимістичною шкалою, можна констатувати, що більше можливостей було втрачено, ніж реалізовано. Наприклад, попри польські зусилля, ЄС не запобіг діям російської дипломатії, яка загалом ефективно реалізовувала політику «розділяй і володарюй». Із цієї причини учасники «Східного партнерства» радше дотримуються політики можливого, тож програма «Східного партнерства» перетворилася на реєстр спільних транскордонних проєктів, які фінансує ЄС. Тобто «Східне партнерство» так і не стало аналогом «Вишеградської четвірки». Нагадаємо, що на початку 1990-х років посткомуністичні Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина уклали угоди про асоціацію з ЄС. Завдяки цьому «Вишеградська четвірка» стала форматом «підготовчого класу» до вступу в ЄС. Однак Угода про асоціацію між ЄС і Україною не фіксує чіткого правового положення щодо перспективи початку переговорів про вступ. Тим паче, таких положень немає в Угоді про асоціацію ЄС із Молдовою та Грузією. Фактично країни-учасниці програми «Східного партнерства» просто перетворилися на «буферну зону» між східним кордоном Євросоюзу й Росією. Натомість балканські країни (Албанія, Боснія і Герцеговина, Косово, Македонія, Сербія, Чорногорія) уже розпочали переговори про вступ до Євросоюзу чи принаймні мають стійкі на них перспективи. Можна констатувати, що польська дипломатія поки не домоглася від партнерів у ЄС згоди надати країнам Східної Європи чітких гарантій початку переговорів про вступ до ЄС у разі відповідання критеріям членства. На жаль, процес виходу Великої Британії з Євросоюзу позбавляє Польщу надійної союзниці, яка стримувала домінування в ЄС Німеччини й Франції. Унаслідок цього поки що малоефективними видаються спроби реанімувати «Ваймарський трикутник» (Польща, ФРН і Франція з можливою участю України). Станом на 2020 р. перспективи розвитку «Східного

партнерства» Євросоюзу видаються інерційними. ЄС загалом, на відміну від Польщі, не демонструє готовності системно протидіяти російському впливові в Східній Європі.

Нарешті, говорячи про українсько-польські відносини, не можна не згадати про спроби польської сторони на тлі історичної суперечки між Польщею і РФ нав'язати Україні своє бачення історії, зокрема подій часів Другої світової війни й перших повоєнних років, що посідає помітне місце в історичній і не тільки політиці Польщі.

Українсько-словацькі суб'єктні відмінності

1 січня 1993 року відбулося «оксамитове розлучення» Чехії та Словаччини. Після цього Братиславі знадобилося понад десять років, аби пройти шлях од країни-претендентки на вступ до повноцінного членства в Євросоюзі. Упродовж 1993–2003 рр. Словаччина витримувала курс сприятливого ставлення до незалежності України. Загравання з Кремлем за часів урядування В. Мечіара нейтралізувала приваблива перспектива завершення реформ заради вступу до ЄС і НАТО. Після 1 травня 2004 року політика Словаччини щодо суб'єктності України розвивається в контексті східноєвропейської політики Євросоюзу. Із 2014 р. Словаччина залучена до реверсу газу з Європи до України. Націоналістичні кола в Словаччині вважають, що після вступу до ЄС країна майже втратила суб'єктність. Але загалом у словацькому суспільстві менше європейського скептицизму, аніж у сусідній Чехії.

А втім, вільні від історичних тягарів і проблемних питань українсько-словацькі відносини не набули системності – натомість це історія недооцінених можливостей. Україна й Словаччина багато в чому залишаються «terra incognita» одна для одної. Чимало словаків, наприклад, досі симпатизують ідеям панславізму, а для частини словацького політикуму досить близька російська призма сприйняття України. Уряд Словацької Республіки визнає існування окремого від українців, так званого русинського народу на своїй території (Пряшівщина), підтримує русинські організації, шкільництво тощо. Водночас, попри різні політичні кольори словацьких урядів, держава зацікавлена в співпраці з Україною та її європейській інтеграції.

Українсько-угорські випробування суб'єктністю

До початку 2000-х українсько-угорські відносини можна було вважати зразковими з погляду європейської політики добросусідства, примирення й солідарності. Угорщина серед перших держав світу визнала незалежність України (за Польщею і Канадою) та встановила з нею дипломатичні відносини, першою відкрила своє посольство в Україні, першою з країн світу підписала з Україною міжнародний базовий політичний документ –

Договір про основи добросусідства та співробітництва. Перше посольство незалежної України було відкрито саме в Угорщині. Такий стан двосторонніх відносин зіграв на користь Угорщини в процесі її підготовки до вступу в НАТО і Євросоюз. Тим паче, що український напрям угорської зовнішньої політики вигідно відрізнявся від напруги в угорсько-словацьких або угорсько-румунських відносинах щодо статусу угорських національних меншин у цих країнах. 1 травня 2004 року Угорщина вступила до ЄС, де дуже скоро перетворилася на приклад проблемної для брюссельської бюрократії країни. Зокрема, політика Прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана свідчить про демонстративне протиставлення угорської суб'єктності європейській солідарності.

За умов російської агресії проти України В. Орбан намагається зберегти «нормальні відносини з В. Путіним», а його зближення з Росією, критика санкцій і опортунізм у просуванні угорських економічних інтересів РФ створює проблеми й підриває європейську єдність. МЗС Угорщини часто розглядає війну в Україні так, ніби це заморожений конфлікт і взаємодія з Росією неминуча, а угорські ЗМІ подекуди тиражують російські пропагандистські фейки щодо суб'єктності України. Проявами цього курсу є, наприклад, реалізація спільного проекту угорської атомної станції «Вахш», яку будуватиме «Росатом», шантаж Євросоюзу можливістю угорського вотування рішення про економічні санкції проти РФ, відмова від приймання національної квоти нелегальних мігрантів до ЄС. Радикальне погіршення українсько-угорських відносин у 2017–2020 рр. було пов'язане з ухваленням закону про використання державної української мови в навчальних закладах. Вияв української суб'єктності спровокував неадекватну реакцію Будапешта. Угорщина заблокувала нормальну планову роботу Комісії Україна – НАТО. Також Угорщина регулярно відкидає українські пропозиції щодо розв'язання конфліктних питань національної політики, наполягає на створенні угорського анклаву (автономії) на території України (у Закарпатті), подвійному громадянстві, оновленні українського законодавства щодо національних меншин тощо.

Українсько-румунські суб'єктні суперечності

Взаємне визнання суб'єктності відбулося завдяки підписанню Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією 2 червня 1997 року. Київ і Бухарест визнали незмінність національно-державних кордонів. Проблемне питання демаркації ділянки українсько-румунського державного кордону на Чорному морі було відкладено до рішення Міжнародного арбітражу в Гаазі. У підсумку відповідне рішення 2007 р. визнало за Україною належність острова Зміїний, але більша частина нафтоносного спірного шельфу Чорного моря відійшла до Ру-

мунії. Визнання з боку України рішення цього арбітражу досі є предметом критики як згода на зміну національних кордонів. Після вступу Румунії до ЄС і НАТО (поблизу порту Констанца створено військову базу США) пом'якшала риторика Бухареста щодо конфлікту з Угорщиною (про статус угорської національної меншини в Трансільванії) та щодо територіальних претензій на Бессарабію і Буковину. Але румунські шовіністи, прихильники проекту створення «Великої Румунії», і далі висувують територіальні претензії до України. Однак ці претензії нейтралізує приєднання румунської суб'єктності до системи зобов'язань у форматі ЄС і НАТО.

Ставлення до суб'єктності України з боку полюсів сили – США та Китаю

Ставлення міжнародних партнерів до суб'єктності України слід розглянути також у контексті транзиту від однополярної до багатополлярної системи міжнародних відносин із погляду двох гегемонів – США й Китаю. Із геополітичного погляду те, що Україна здобула незалежність, спричинило її перехід зі статусу євразійської внутрішньої території до статусу рімленду (прибережної території, близької до морської сили – США). Цю тезу чітко сформував З. Бжезінський, який зазначав, що незалежність України – це страховка в разі відновлення російської імперії. У цьому контексті РФ і розглядає політику США щодо України.

Із 2004 р. Росія розглядає дії США в Україні як загрозові для «русского мира». У пошуку аргументів на користь анексії Криму Кремль наголошував на гіпотетичній можливості створити американську військову базу в Севастополі, що дало нагоду представити анексію як превентивні дії проти поширення американського впливу. Російська пропаганда представляє американську політику в Україні як форму «зовнішнього управління», щоби протиставити цьому «російську суверенну зовнішню політику». Символічно, що Китай планував використати український Крим як транзитну територію у форматі свого торговельного «нового шовкового шляху». Однак російська анексія півострова з погляду міжнародного права делегітимізувала цей китайський проект. Із китайського погляду, Україна потрапила в американську сферу впливу, що зробило ризикованими можливості використання її транзитного потенціалу. Однак китайська дипломатія посідає нейтральну позицію щодо російської політики в Україні, але й не визнає анексії Криму. Китай не збирається ловитися на «американську мотивацію» аналогічних дій з анексії Тайваню. У Пекіні вважають, що після приєднання Криму й порушення норм міжнародного права Росія наразилася на західні економічні санкції. Натомість Китай не може дозволити собі жертвувати торговельними відносинами зі США, які до пандемії забезпечували динамічне зростання китайської економіки.

За президентської адміністрації Д. Трампа (2017–2020) американська політика щодо України зазнала деяких змін. Відкидаючи звинувачення опозиції з Демократичної партії в «проросійських симпатіях», Д. Трамп санкціонував продаж Україні летальної зброї. Але обсяги цих контрактів не можуть змінити військово-технічної асиметрії між сторонами конфлікту на Донбасі. Водночас спроби Президента США «дотиснути» Україну з питання компромату на свого конкурента в президентських перегонах 2020 р. Джо Байдена (членство в раді директорів компанії «Бурисма» Гантера Байдена) було завершено процедурою імпичменту проти Д. Трампа. Тільки в лютому 2020 року Сенат США остаточно проголосував проти імпичменту. Тоді здавалося, що впевнена перемога Трампа на виборах 3 листопада 2020 року фактично гарантована. Але пандемія коронавірусу внесла свої вагомні корективи. Д. Трамп заборонив державним чиновникам брати участь в урухомленій за ініціативи демократів у Конгресі процедурі слухань щодо ефективності дій його адміністрації напередодні й під час пандемії. Рекордне зростання безробіття внаслідок зупинення економіки під дією пандемії поставило під сумнів досягнення політики першого президентського терміну Трампа, який мав намір «Знову зробити Америку великою». 45-й Президент США вимушено посів незвичну для себе захисну позицію. Трамп звинуватив Китай у приховуванні інформації про смертельну небезпеку вірусу й недопусканні американських експертів до біологічної лабораторії в китайському м. Ухань. Чимало міжнародних експертів згодні з тезою про те, що з пандемії світ вийде в сутінках ліберального (американського) проекту глобалізації. Але на заміну йому ще не прийде китайський проект. Найімовірнішим варіантом розвитку подій є нова китайсько-американська біполярність. За цих обставин суб'єктність України може бути поставлено перед черговим вибором: пріоритетність орієнтації на США чи Китай. Найгіршим варіантом можуть бути дії Китаю «російськими руками» проти США на території України. Але Китай об'єктивно не зацікавлений у розриванні своїх торговельних відносин з ЄС і Росією в разі такого радикального розвитку подій.

Проблема суб'єктності України у відносинах з ЄС

Епохальне підписання угод між Україною і Євросоюзом у 2014 р. – про асоціацію та щодо створення зони вільної торгівлі – стало найрезонансним виявом української суб'єктності з 1991 року. Українцям іще далеко до завершення внутрішньої політичної дискусії про доцільність саме підписаної редакції тексту обох угод. Нагадаємо, що другий референдум у Нідерландах щодо ратифікації Угоди про асоціацію уможливила саме письмова гарантія того, що Україна ніколи не наполягатиме на повноцінному вступі до ЄС, а також не претендуватиме на отримання коштів із

евросоюзних структурних фондів. Претензії до угоди про всеохопну зону вільної торгівлі пов'язані зі збереженням у тексті зазначеної угоди дискримінаційних квотних обмежень на більшість українських товарів і послуг. Фактично Україні обидві угоди пропонують асиметричний розвиток вітчизняної економіки через експорт непереробленої сировини й робочої сили. Упродовж 2014–2020 рр. Україна так і не отримала належної допомоги від ЄС заради подолання технологічної прірви в стандартах і усунення нетарифних форм обмеження експорту.

Водночас нині для України надзвичайно важливе значення має дієва підтримка з боку світової громадськості, зокрема Європейського Союзу й окремих країн-членкинь ЄС, боротьби за державний суверенітет, суб'єктність, територіальну цілісність, реалізацію європейського та євроатлантичного вибору, закріпленого у лютому 2019 року в доповненнях до Конституції України. У Європі мусять добре зрозуміти, що Росія своєю агресією проти України поставила за мету зруйнувати чинну архітектуру безпеки, зокрема й норми Гельсінського заключного акта 1975 р. Так Москва намагається повернути Європу до Ялтинської біполярної системи, домінантне положення в якій розраховує мати. Неадекватність сприйняття цієї війни призведе до того, що авторитет ЄС як впливового актора міжнародних відносин і колективного гаранта європейської безпеки буде поставлено під сумнів. Наприкінці 2016-го було опубліковано результати дослідження авторитетного європейського аналітичного центру European Council for Foreign Relation про рівень підтримки, яку Україні надають держави-членкині ЄС, що їх за цим критерієм було поділено на три умовні групи: «лідери підтримки», «спостерігачі» й «противники» України. До першої групи віднесли 12 держав ЄС: Німеччина, Велика Британія, Швеція, Польща, Литва, Латвія, Естонія, Данія, Фінляндія, Румунія, Словаччина, Болгарія. До другої групи – 13 держав: Франція, Нідерланди, Бельгія, Чехія, Ірландія, Угорщина, Португалія, Словенія, Іспанія, Хорватія, Люксембург, Мальта, Кіпр. А до групи «противників України» потрапили три держави: Італія, Австрія, Греція. Така ситуація, на думку автора цього дослідження Густава Греселя, підриває ідею європейської солідарності та єдності, ефективність ЄС загалом як вагомого політичного гравця. Він запропонував конкретні заходи щодо зміни підходу Євросоюзу до підтримки національної та міжнародної суб'єктності України від «стурбованості» до «допомоги».

Нині головною метою європейської інтеграції України є, з одного боку, подальше просування шляхом підключення до різноманітних сегментів життя Європейського Союзу, з іншого – упровадження європейських правил і норм із відповідною трансформацією системи функціонування Української держави, влади й суспільства. Ідеться, зокрема, про подаль-

шу європеїзацію як країни загалом, так і регіонів зокрема, приєднання українських регіонів до транскордонних програм і проектів за участі регіонів країн-членкинь ЄС, ширше залучення не лише Західної України, а й Центру, Півночі, Півдня й Сходу до функціонування «Європи регіонів». Важливо також використовувати всі інструменти й механізми євроінтеграції в масштабі таких регіональних міжнародних об'єднань, як ГУАМ, ОЧЕС і «Східне партнерство» з акцентом на забезпечення провідної ролі України в них, що підвищить її міжнародну суб'єктність.

Пандемія коронавірусу з початку 2020 р. вдарила по чотирьох європейських свободах: свободі пересування товарів, капіталів, робочої сили й послуг. Карантинні заходи паралізували спільний ринок ЄС. Європейський Союз фактично опинився перед викликами ренаціоналізації внутрішньої політики країн-членкинь. Це нагода для України повноцінно повернути свою суб'єктність у відносинах із ЄС і наполягати на пошуку симетричного варіанта торговельних преференцій, які мають дати Україні змогу відновити свою економіку після пандемії шляхом реіндустріалізації, а не тільки перетворення на велику аграрну державу.

Додаткові виклики для суб'єктності України створює імплементація закону про відкриття внутрішнього ринку обігу земель сільськогосподарського призначення. З погляду національної продовольчої безпеки неприйнятним є сценарій монополізування ринку обігу земель транснаціональним капіталом та її експлуатація не в національних інтересах. Утратити суб'єктність і перетворитись на «failed state» дуже легко. Щоби відновити повну суб'єктність, треба попередньо досягнути національного консенсусу щодо стратегії розвитку. Час після пандемії коронавірусу найкращий із погляду переосмислення й не імітаційної, а реальної адаптації до нового світу, який уже ніколи не буде таким, до якого ми звикли за останні тридцять років. Суб'єктність і статус національної держави тепер залежатиме від її спроможності й реальної політики, а не імітації життя за допомогою ідеологічних міфів.

Stepan VIDNIANSKYI,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine;

Andrii MARTYNOV,
*Doctor of History, Full Professor,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine*

UKRAINE'S AGENCY IN THE EYES OF ITS OVERSEAS PARTNERS

Abstract. The article deals with the attitude of Ukraine's overseas partners to its independence, attempts of external influence on the making of Ukrainian elite, and the Russian position on Ukraine's international agency. The authors also analyse the phenomenon of agency in the context of Ukrainian-Belarusian, Ukrainian-Slovak, Ukrainian-Moldovan, Ukrainian-Polish, Ukrainian-Hungarian, Ukrainian-Romanian relations, the attitude to Ukraine's agency by the major powers, the US and China, as well as the characteristic features of Ukraine's agency in its relations with the EU.

The authors contend that an appropriate understanding of agency is made possible by due regard for a range of economic, political, and sociocultural aspects of globalisation. The first two decades of the 21st century brought to the surface the strategic problems shared by all nations, to wit: climate change, technological disproportions, demographic and food issues. The aforementioned factors are a game changer on the international arena. Additional challenges for Ukraine's international agency are caused by the implementation of the law on the opening of the country's internal agricultural land market. As far as national food security is concerned, the scenario of market monopolisation in this field by transnational capitalists and its exploitation not in the national interest is unacceptable. In order to restore full-fledged agency, it is necessary to reach a prior national consensus on the development strategy. It is emphasised in the article that the aftermath of the coronavirus pandemic is the most suitable time for rethinking the situation and adapting to the new world. The agency and status of the nation-state will now depend on its own capabilities and real policies and not on the imitation of life through ideological myths.

Keywords: Ukraine's agency, strategic problems, European integration, international arena.